

BULLETIN

van de Historische Kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versterking van het contact tussen de historische beoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerleener land.

Belangrijke mededeling

aan onze Lezerskring

Voor Woensdagavond, 27 Januari 1954, zult U een uitnodiging ontvangen tot het bijwonen van een vergadering, waarop de WelEerwaarde ZeerGeleerde Heer Dr. P. v.d. Baar, kapelaan aan de St. Annakerk (Bekkerveld), U een uiteenzetting zal geven van de

OPGRAVINGSRESULTATEN, DIE HET ONDERZOEK NAAR HET GRAF VAN ST. PETRUS IN DE BASILIEK VAN DE ST. PIETER

heeft opgeleverd. Twaalf jaren geleden heeft Zijne Heiligheid Paus Pius XII opdracht gegeven tot het instellen van deze nasporingen, waarbij de leiding in handen gelegd werd van twee paters Jezuïeten. Onze spreker, Dr. P. v.d. Baar, heeft te Rome van nabij het verloop ervan kunnen volgen. Met behulp van *lichtbeelden* zal hij deze uiteraard vaktechnische materie voor U ontvouwen. Wij zullen stap voor stap het bewuste terrein onder de Confessio van het Pausaltaar verkennen zowel naar zijn ligging ten opzichte van de omgeving als naar de wijze, waarop in het te bestuderen sousterrain de sarcophagen zijn aangebracht. Zijn betoog demonstreert op duidelijke wijze tot welke éclatante successen een streng wetenschappelijk ingesteld oudheidkundig bodemonderzoek leidt.

U gelieve derhalve de avond van 27 Januari vrij te houden. Over de plaats van bijeenkomst en het aanvangsuur krijgt U nog nader bericht.

HET BESTUUR.

een kapel

anno 1794

*in de Kausermolen
voor Franse vluchtelingen*

Toen op 26 April 1792 de Nationale Vergadering te Parijs een nieuw verbanningsdecreet uitvaardigde tegen de geestelijken, die de eed, bij de wet van 26 Nov. 1790 voorgescreven, weigerden af te leggen, was dit het sein voor een vlucht op grote schaal van de Franse clergé naar het buitenland.

Na de overweldiging van België door de Franse troepen, verlieten óók de leden van het Belgisch Episcopaat, met uitzondering van de Bisschop van Namen, hun diocesen. En zo gebeurde het, dat de Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen enige tijd zijn intrek nam bij onze Bisschop, Mgr. J. B. R. van Velde, te Roermond.

Ook te Heerlen hebben gedurende de eerste zes maanden van het jaar 1794 enige kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders van Franse origine huisvesting gevonden, met name op kasteel Meezenbroek en in de Kausermolen. Deze „onderduikingsperiode” ligt tussen het eerste vertrek en de tweede komst der Franse legers n.l. tussen 3 Maart 1793 en 24 Sept. 1794.

In deze zeer bewogen tijd was DIONYSIUS PENNERS pastoor van de St. Pancratiuskerk te Heerlen. Ondanks zware verdachtmakingen is hij op zijn post gebleven overeenkomstig de woorden der H. Schrift : „Een goede herder geeft zijn leven voor zijn schapen” — een zinsnede, die we aantreffen in een register van ongeveer 300 bladzijden, waarin pastoor Penners zeer vele plaatselijke gebeurtenissen eigenhandig heeft aangetekend. Gedeelten uit dit Dagboek worden gepubliceerd in het 4e deel van de „Geschiedenis van het tegenwoordige Bisdom Roermond enz.”, anno 1927. Hieruit vernemen we o.m., dat het landgoed Meezenbroek op 20 April 1792 gekocht werd door de gevluichte bisschop van Auxerre (Bourgondië), Jean Baptiste Marie Champion de la Cicié, om het met zijn bij hem inwonende zuster Elisabeth te bewonen. In Augustus 1794 vluchtten zij evenwel voor de hernieuwde nadering der Franse troepen over de Rijn. Op het Hoogfeest van Pasen, anno 1794, pontificeerde deze refugie in de St. Pancratiuskerk, hierbij door dertien priesters geassisteerd. Hierna nam de bisschop het onthijt bij pastoor Penners, waarna deze laatste uitgenodigd werd bij Monseigneur te middagmalen. En zo konden de Heerlenaren, die in de kom woonden en in de richting Meezenbroek, hun pastoor zien meerijden in de koets van bisschop de la Cicié.

In een beknopte alinea deelt pastoor Penners ons daarna mede, dat op

12 Februari 1794 verlof verleend werd om de H. Mis te lezen in de kapel van het landgoed *Kausermolen* bij de Molenberg, ten gunste van de gravin van Asfeldt en haar bedienden.

Het gemeentearchief van Heerlen bezit over het verloop van de verkrijging van de bisschoppelijke permissie tot Mislezen een briefwisseling, die een inzicht geeft in de aanvankelijk weigerachtige houding van pastoor Penners en in de opgejaagde situatie, waarin de gravin van Asfeldt zich met haar zes Franse priesters bevindt. Het blijkt n.l., dat zij deze geestelijken in Trier heeft leren kennen, waaronder zich een kanunnik van de kathedraal van Chartres, een pastoor uit het bisdom Parijs en 4 priesters uit het bisdom Nancy bevinden. Hun familienamen worden uit veiligheidsoverwegingen niet genoemd.

De gravin verbleef begin Januari 1794 te Aken. Blijkbaar heeft men haar geadviseerd om te Heerlen asyl te verkrijgen. Het is haar gelukt voor dat doel de *Kausermolen* te huren. Eigenaar was Francis Stassen, schepen te Schaesberg en woonachtig op de kasteelhoeve van Schaesberg. Rond het jaar 1794 woonde Hendrik Quaetvlieg blijkens de gegevens der Heerlense bevolkingslijsten op de *Kausermolen*. En nu heeft zij een van de leden van haar personeel, Monsieur Carel, naar pastoor Penners gezonden met de opdracht poolshoogte te nemen nopens het gevoelen van de pastoor over haar huisvestingsplannen in het dal van de *Kauserbeek*.

Tijdens dit onderhoud heeft de pastoor enige bezwaren naar voren gebracht. Vooreerst verzette hij zich tegen de komst van kloosterzusters. Bovendien scheen bij hem twijfel te bestaan aan de echtheid van het priesterschap der zes personen, die in het gevolg der gravin reisden. Ook zag hij de noodzakelijkheid niet in van het mislezen in de schuur van een particuliere woning : in de Pancratiuskerk bestond hiertoe ruimschoots gelegenheid.

In een brief, gedateerd op 21 Januari 1794, deed de gravin een poging om de bezwaren van de pastoor weg te nemen. Zij betoogt hierin o.m., dat er geen kloosterzuster zullen mee komen en dat de zes priesters in het bezit zijn van aanbevelingsbrieven van Mgr. d'Ascalon, hulpbisschop van Trier. Het voorstel om de Mis te doen lezen in de parochiekerk wimpelt zij evenwel met beslistheid af. De wegen zijn voor haar te slecht en de afstand te groot. Bovendien bevindt zich onder deze priesters een kanunnik van Chartres, die op hoge leeftijd is. Mocht haar voorstel niet acceptabel blijken, dan zal zij niet verder aandringen.

Welke besprekingen hierop zijn gevolgd, blijkt niet uit de stukken. De gravin heeft in elk geval het pleit gewonnen. Want op datum van 6 Februari d.a.v. gaan er twee verzoekschriften naar het bisdom, het éne van de pastoor en het andere van de comtesse d'Asfeldt. Het gevoel van medeleven met hun lot heeft bij Penners de overhand gekregen : zij worden door hem beschouwd als slachtoffers van een Kerkvervolging. Dit is dan ook zijn argument om de gevraagde gunst te ondersteunen :
... Quam gratiam (dummodo oratorium decenter ornatum habiatus

et visitetur) hisce é Gallia profugis et commiserationis dignis pro tempore persecutionis concedi posse censeo”.

„ Ik ben van mening, dat aan deze uit Frankrijk voortvluchtige personen die voor de duur van deze vervolgingstijd ons medelijden verdienen, de gevraagde gunst kan worden toegestaan (zonder voorwaarde, dat de bederumte passend moet zijn ingericht en onder toezicht moet worden gesteld).”

De gelijktijdige supplique van de gravin is van de volgende inhoud :

Monsieur.

Les malheurs de la France et ceux que j'ai éprouvé personnellement m'ayant conduits à Aix la Chapelle, j'ai pris le parti de louer dans le voisinage l'habitation d'une campagne près d'Herlen. la maison que je dois occuper se trouve assez spacieuse pourque j'y puisse fournir *un asyle à six prêtres françois*, l'un chanoine de la cathédrale de Chartres, l'autre curé du diocèse de Paris, les quatre autres prêtres du diocèse de Nancy. J'ai été à portée pendant mon long séjour à Trèves de les y connaître et de partager l'estime et la vénération qu'ils s'y étaient conciliés par leurs vertus et par leur excellente conduit à tous égards. Ils y ont reçus tous, beaucoup de marques de bontés et de confiance de monseigneur l'évêque d'ascalon suffragant de Trèves, y résidant. Ils se sont présentés en arrivant ici chez monsieur le curé d'Herlen que j'avois déjà l'honneur de connoître, ils ne pouvant que se rendre estimables de plus en plus en profitant de ses bons exemples et en se conformant à ses avis.

Comme la maison qu'ils habiteront avec moi est éloignée de l'église paroissiale, ce seroit une grande consolation pour eux et pour moi qu'ils pussent y célébrer la Sainte Messe, j'ai pris des arrangemens avec le propriétaire de la maison que je loue pour la construction d'une chapelle domestique suivant toutes les règles canoniques et sous l'inspection de Mr. le curé qui a bien voulu approuver nos vues; mais rien ne pouvant ni ne se devant faire à cet égard que par l'intervention de l'autorité épiscopale, permettez-moi, Monsieur, d'y recourir en vous demandant avec instance vos bontés pour l'objet *de la supplique* que j'ai l'honneur de vous présenter tant au nom de ces vertueux prêtres qu'au mien, soyez persuadé de leur reconnaissance et de la mienne ainsi que du respect avec lequel j'ai l'honneur d'être votre très humble et très obéissante servante

La Comtesse d'Asfeld.

à Mullemburg près Herlen le 6 fevr. 1794.

Beknopte vertaling in het Nederlands :

Onder de druk van de rampen en tegenslagen, die Frankrijk hebben getroffen en die ik persoonlijk heb ondervonden, bevind ik mij te Aken. Ik heb besloten in de nabijheid van Aken, het woongedeelte van een hoeve, gelegen bij Heerlen, te huren, dat voldoende ruimte biedt voor een onderdak voor mij en zes Franse priesters, waarvan er een kanunnik is van de kathedraal van Chartres, de andere pastoor in het bisdom Parijs, de vier overige priesters van het bisdom Nancy. Tijdens mijn langdurig verblijf te Trier heb ik hen leren kennen en leren hoogachten wegens hun uitstekende handel en wandel in alle opzichten. Zij ontvingen allen veel blijken van medeleven en vertrouwen van de kant van Mgr. d'Ascalon, hulpbisschop van Trier, ter plaatse aanwezig. Bij hun komst alhier zijn ze gaan kennis maken bij de pastoor van Heerlen, die ik reeds de eer had te kennen.

Aangezien het huis dat zij met mij zullen bewonen, op een vrij grote afstand van de parochiekerk verwijderd ligt, zou het voor hen en voor mij een grote troost zijn, indien zij hier de H. Mis zouden kunnen lezen. Ik heb mij met de eigenaar verstaan met het oog op de inrichting van een huiskapel overeenkomstig de canonieke voorschriften en onder toezicht van de pastoor, die onze plannen heeft willen goed-

keuren. Aangezien evenwel voor de uitvoering hiervan de tussenkomst van het bisschoppelijk gezag noodzakelijk is, moge ik mij veroorloven mij tot U te wenden met een dringend beroep op Uw goedheid in het belang van het verzoekschrift, hetwelk ik de eer heb U aan te bieden, zowel uit naam van deze deugdzaame priesters als uit mijn eigen naam. Weest overtuigd van hun erkentelijkheid en van de mijne alsmede van de eerbied, waarmede ik de eer heb te zijn uw zeer onderdanige en zeer gehoorzame dienaar

de Gravin van Asfeld.

Te Molenberg bij Heerlen,
6 Febr. 1794.

Reeds vijf dagen later ontving de gravin de gevraagde permissie, onderkend door Sijben, sede vacante Vicaris-Generaal van het bisdom Roermond. Dit verlof tot mis-lezen en tot mis-horen in de Kausermolen werd verleend onder de volgende voorwaarden :

- 1) de geldigheid ervan betrof uitsluitend de personen, die met name in het verzoekschrift stonden vermeld;
- 2) de kapel moest volgens de canonieke voorschriften zijn ingericht en stond onder het toezicht van pastoor Penners;
- 3) op de vier hoge feestdagen van het jaar mocht de H. Mis niet worden opgedragen;
- 4) het H. Sacrament mocht er niet bewaard worden.

Het gebruik van deze uit de nood der tijdsomstandigheden ontstane huiskapel is slechts van korte duur geweest. Bij de tweede nadering der Franse legers hebben onze refugie's opnieuw de vlucht moeten nemen met het gevolg, dat de bisschoppelijke permissie voor de Kausermolen beëindigd werd. Een toevloed van nieuwe Franse vluchtelingen was daarna ook niet meer te verwachten : Heerlen zou gedurende twintig jaren onder Frans' bewind blijven.

L. VAN HOMMERICH.

CERTIFICAAT VAN GOED GEDRAG UIT HET JAAR 1692

Wij Schouteth ende Schepenen der hooftbancke Heerle lande van Valckenborch, partagie van haere Hoo.Moo. attereren ende certificeren mitsdesen dat Jan, Elisabeth, Steven, Marie ende Leonaerd Papperts gebroeders ende susters gebooren van Leonaardt Papperts ende Marie Eijmaels, eluidens, welcken voors. Leonaert Papperts ende desselffs huijsvr. alletijt sijn geweest inwoonderen deser voors. hooftbancke ende gestaen hebben ter goeder naem ende faem als mede van Eerlijcke afcompste hebbende in hun leven op eene eerlijcke wijze coophandel gedreven, met visch, hoenders, schaepen als andersints, ende want redelijck (is) de waarheijt gestant te doen, soo hebben wij desen ter waerer oirconde, met onsen schepen zegel neffens de signature van onsen secretaris doen becrachten op heden den 9en Augusti 1692.

(was geteekent: J. Quartier lt. Schout en Schepenen: J. Bogermannus, wil. fransen).
(Gichtregister, L.v.O. 2030. blz. 395, Gemeentearchief Heerlen.)

JO HORST.

Limburgse Geschiedschrijvers

III. EGIDIUS SLANGHEN

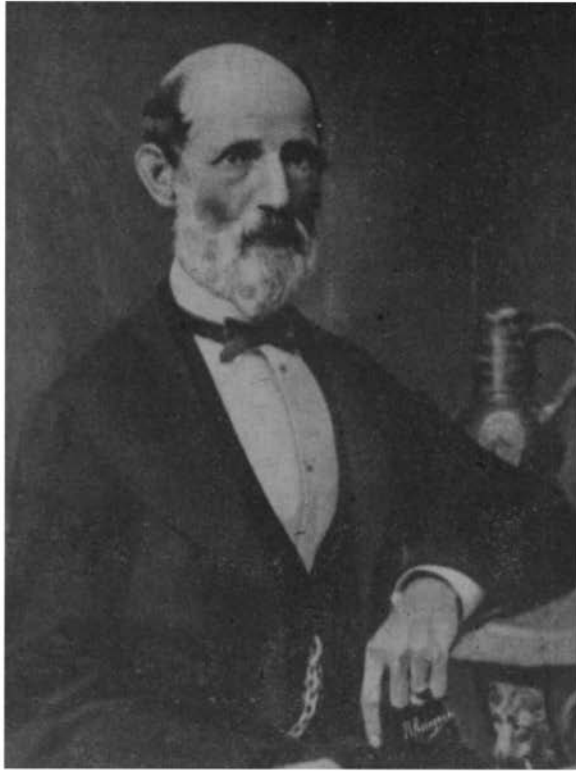
Ons vorig artikel hebben wij gewijd aan een Hoensbroeks historicus, die al zijn activiteit elders heeft aangewend, thans is het de beurt van iemand, die zich voornamelijk gewijd heeft aan zijn eigen geboorteplaats en zijn eigen gewest. Daarmee willen wij dan een kleine bijdrage bieden over een Limburgs geschiedvorser die in onze dagen vrijwel totaal onbekend is en die in werkelijkheid toch beter verdiend heeft. Wij bedoelen de burgemeester van Hoensbroek, Egidius Slanghen ¹⁾.

Egidius Slanghen werd de 24e Augustus 1820 te Hoensbroek geboren ²⁾. Zijn ouders waren Balthazar Slanghen en Maria Ida Cremers. De vader van Egidius was landbouwer en deze en zijn echtgenote hoorden beiden tot achtenswaardige Hoensbroekse families. Zo vinden wij een Thomas Slanghen, die op 19 Februari 1773 benoemd werd tot schepen van het markiezaat van Hoensbroek ³⁾.

Nadat Egidius in zijn geboorteplaats de lagere school had doorlopen, voltooide hij zijn wetenschappelijke opleiding op een kostschool te Glons, een dorp op de grens van de Belgische provincies Limburg en Luik. Dit was in de jaren van de Belgische opstand, in de tijd dat ook ons Limburg in feite bijna geheel tot België behoorde. Van deze studie jaren of van het instituut is ons niets bekend. Blijkbaar heeft men bij de knaap een meer dan gewone aanleg gezien, want het was in die tijd geen alledaags gebeuren, dat een boerenzoon ging studeren tenzij op een seminarie, met de bedoeling priester te worden. Uit hetgeen we van de latere burgemeester weten, mogen we inderdaad concluderen, dat zijn belangstelling voor de studie niet gering is geweest en de basis die er op de kostschool voor zijn kennis gelegd is, heeft hem in staat gesteld later door zelfstudie zijn kennis steeds uit te breiden. In later jaren heeft hij ook op eigen gelegenheid latijn geleerd.

Als jongeman van achttien jaren deed hij zijn intrede in de maatschappij, eerst als klerk op het kantoor van de directe belastingen en van de conservator van het kadaster en der hypothecken te Hasselt en na de definitieve scheiding der beide Limburgen te Maastricht. In deze vijf jaren van administratieve werkzaamheid heeft hij zich enigermate vertrouwd kunnen maken met het administratie-apparaat van de staat. Slanghen heeft zich blijkbaar gemakkelijk kunnen schikken in het volrongen feit van de politieke scheiding en er, in tegenstelling tot vele anderen, de voorkeur aan gegeven in zijn geboortestreek te blijven. De gang van Hasselt naar Maastricht betekende immers in feite zoveel als het veranderen van nationaliteit.

Niet lang echter is Slanghen in Maastricht werkzaam geweest. Door

bemiddeling van de graaf van Amstenrade kreeg hij een betrekking als rentmeester bij de freules de Keverberg d'Aldenghoor op het kasteel Aldenghoor bij Haelen (thans missiehuis van de paters van Mill Hill). In de tien jaren dat hij op Aldenghoor werkzaam geweest is (1 Mei 1843 tot 1 Mei 1853), heeft hij zich niet alleen uitstekend van zijn taak gekwetend, maar begon hij ook zijn carrière op het gebied der gewestelijke historie. Hij begon met het verzamelen van munten en ook deed hij daar zijn eerste opgravingen⁴⁾. Toen de beide freules overleden waren, is Egidius Slanghen naar zijn geboorteplaats teruggekeerd. Wat hij in de twee volgende jaren voor werkzaamheden gehad heeft, hebben wij niet kunnen achterhalen. Bij Koninklijk Besluit van 11 Maart 1855 echter werd de oud-rentmeester benoemd tot burgemeester van de gemeente Hoensbroek. Op 3 April werd hij te Maastricht door de gouverneur beëdigd en twee dagen later volgde zijn officiële installatie in de gemeente. Op 10 April daarna volgde nog zijn benoeming tot ambtenaar van de Burgerlijke Stand⁵⁾.

Meer dan een kwart eeuw, tot aan zijn dood in 1882, heeft Slanghen aan het hoofd der gemeente gestaan. Met voortvarendheid en wijs beleid

heeft hij zijn ambt uitgeoefend. Een van zijn eerste zorgen was Hoensbroek een gemeentewapen te verschaffen ⁶⁾). Doch bij dergelijke ideële daden bleef het niet. Hij was de eerste burgemeester in de provincie, die het wegnemen van zijn gemeente liet verbeteren. Door zijn goed verstand en degelijk karakter was hij een ware burgervader voor zijn gemeentenaren, die graag en spontaan zijn raad en leiding aanvaardden. In zijn tijd zag men te Hoensbroek een algemene vooruitgang. Ook zijn administratieve leiding was uitstekend en zijn werk getuigde van een goede kennis van en een juist inzicht in het personenrecht uit het Burgerlijk Wetboek. Een bijzondere zorg was voor hem de bouw van een nieuwe school, die volgens de *Limburger Courier* van 14 October 1882 „door bouwtrant en schilderachtige ligging voorzeker een sierraad van het dorp is”. De oude school werd op zeer schappelijke voorwaarden aan de parochie afgestaan, om er een kapelanie te laten inrichten.

Hoe de burgemeester van Hoensbroek zijn taak opvatte, kan men wel het beste zien uit het werkje, dat hij in 1867 te Sittard deed verschijnen. getiteld : *De fransche maire in een nederlandsch kleeid gestoken*. Wij hebben dit werkje niet in handen kunnen krijgen en moeten ons derhalve tevreden stellen met de enkele passage die Habets er ons van geeft. Deze is echter genoeg om ons een juist denkbeeld te geven. Het boekje is een bewerking van Cormenins *Le maire du village*. In het voorwoord zegt Slanghen : „Men gelooft over het algemeen dat het voldoende is, om goed burgemeester te zijn, dat men de moed daartoe hebbe, en dat men niet ongeschikter zij dan deze of gene collega. Iemand die zijn naam leesbaar teekent, het Provincie-blad zonder behulp van de Secretaris verstaat, eene raadsvergadering tamelijk voorziet, de lotelingen naar de hoofdplaats begeleidt en zijne jaarwedde bij tijds ontvangt. — zoo iemand denkt reeds de noodige vereischten te bezitten. Dit echter is dwaling, want de burgemeesters hebben naast het administratieve van hun ambt, tevens het moreele daarvan op zich te nemen en te behartigen. Immers het burgerlijk beheer, zelfs in de kleinste gemeente, is voor den burgemeester eene aaneenschakeling van te vervullen plichten — jegens zichzelf — jegens de Regeering — jegens de Gemeente — jegens de ingezetenen — jegens den Gemeenteraad — jegens de godsdienstleeraren — jegens de onderwijzers — jegens de armen”. En hiermee is het optreden van de burgemeester zelf gekarakteriseerd.

Het hoeft ons niet te verwonderen, dat de Regering iemand die in deze geest zijn gemeente bestuurde bij voorkeur geschikt vond, om in de aangrenzende gemeente Voerendaal de leiding te nemen, toen zij door de moeilijkheden aldaar geen geschikte candidaat in die gemeente vinden kon. Zodoende was Slanghen ook burgemeester van Voerendaal van 1861 tot 1867. Door zijn tactvol optreden heeft hij het vertrouwen dat de Regering in hem gesteld had gerechtvaardigd en tevens de waardering der weldenkenden te Voerendaal weten te verwerven.

Behoorden al deze werkzaamheden tot zijn officiële taak, in zijn vrije uren was Egidius Slanghen kunstenaar en geschiedvorser. Hoewel deze tweede hoedanigheid ons vooral belang inboezemt, moeten we toch over

de eerste ook iets vermelden. Hij bepaalde zich hoofdzakelijk tot de houtsnij- en graveer-kunst; hij deed het louter uit liefhebberij en zonder leermeester. Toch kan men zijn producten echte staaltjes van kunst noemen ⁷). Door bemiddeling van de gouverneur te Maastricht kon hij een klein werkje aan H.M. Koningin Sophie aanbieden. Deze antwoordde met een zeer vleierende brief en zond de burgemeester haar portret, in een rijke lijst ⁸). Voor het vervaardigen van deze kunstproducten voorbereedde hij zelf het te bewerken materiaal. Ook maakte hij zelf de naalden, mesjes en beitels en wat hij verder nodig had. Een praktische toepassing vond zijn kunst in zijn boeken en publicaties, die hij verluchtte met gravuren, meestal van wapenschilden en schepenzegels ⁹). Ook kan men in zijn vroegere woning (thans Hotel Dortu in de Nieuwstraat) nog enig door hem zelf vervaardigd beeldhouwwerk bewonderen, onder andere een grote schoorsteenomlijsting. Dit huis was trouwens in Slanghen's tijd geheel gevuld met oude meubels, vaatwerk en andere kunstzinnige voorwerpen. Ook hij had er een grote verzameling munten en penningen.

Op het gebied der geschiedenis heeft Slanghen zich zeker niet minder verdienstelijk gemaakt. En men zou geneigd zijn, zijn prestaties op dit gebied nog meer te bewonderen. Habets zegt niet voor niets : „Alles was bij wilskracht”. Want het bestuur van twee gemeenten die niet dicht bij elkaar lagen, vroeg vooral zijn tijd en aandacht. Ook aan de kunst besteedde hij niet weinig tijd. Habets zegt ons dat men nauwelijks geloven zou met welk een geduld en nauwkeurigheid hij arbeide en dat hij met een bepaald ontwerp soms maanden lang bezig bleef. Daartegenover staat wel dat de burgemeester eerst op heel latere leeftijd gehuwd is en dat men toen in Hoensbroek niet het vertier kende dat wij nu kennen. Maar de afgelegenheid maakte het contact met archieven en bibliotheken niet gemakkelijk. „Met eene geringe hoeveelheid boeken en bewijsstukken, in een afgelegen landelijke gemeente, kan het mijn voornemen niet zijn, over de heerlijkheid Hoensbroeck, veel minder over het land van Valkenburg, iets volledig te geven”, zegt hij in zijn voorwoord op het *Markgraafschap Hoensbroeck*. In zijn inleiding op de straks te noemen *Bijdragen* schrijft hij : „Ik behoef nauwelijks te zeggen, dat de lezer in deze gewestelijke Bijdragen niet naar eenheid, veel minder nog naar volledigheid mag zoeken. Ik geef wat ik bezit, en blijf bij de door mij gekozen titel”. Niettemin heeft hij ons enkele werken geschonken die voor de geschiedenis der provincie van belang zijn. Zijn werken boden telkens iets nieuws. Immers uit gedrukte bronnen putte hij zelden, hij zocht en benutte bij voorkeur onuitgegeven stukken. Daardoor bleven zijn publicaties wel losse bijdragen, maar zij hebben het voordeel, dat zij originele bestanddelen vormen voor later synthetisch werk. Hier zien wij dus Slanghen te werk gaan volgens hetzelfde beginsel dat ook zijn dorpsgenoot Quix steeds verkondigd heeft en dat vooral archivaris Habets in zo overvloedige mate in praktijk heeft gebracht.

Het zou evenwel niet juist zijn uit het voorgaande te besluiten, dat Slanghen slechts op eigen gelegenheid werkte. Habets noemt hem zijn

trouwe vriend en verhaalt hoe zij elkaar plachten op te zoeken en dan vaak over de geschiedenis van Limburg spraken. Verder had de burgemeester blijkbaar goede relaties met de adellijke familie Von Hoensbroech, die hem toestond haar archieven te raadplegen, waaronder zich ook documenten bevonden over het Land van Valkenburg. Evenzo benutte hij het archief van Graaf Oscar de Marchant et d'Ansembourg te Neubourg en dat van het kasteel Aldenghoor. Voorts had Slanghen in 1863 deel aan de oprichting van het Historisch Genootschap te Maastricht. Welke rol hij daarbij gespeeld heeft, hebben wij niet kunnen achterhalen. In later jaren heeft hij voor het lidmaatschap bedankt. Bij de feestelijke herdenking van de oprichting in 1938, is zijn naam niet ter sprake gekomen. Tenslotte kunnen wij hier nog aan toevoegen, dat hij sedert 1871 lid was van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

Egidius Slanghen was een stil en zwijgzaam man. Zijn portret toont ons een mager man met een kaal voorhoofd en een strenge snor, maar toch een sympathieke figuur. Habets vertelt ons dat hij slechts weinig sprak en bijna nooit lachte, zelfs niet als er grappen verteld werden. Nooit sprak hij over zichzelf, zodat het kon gebeuren, dat Habets na de dood van zijn neef en vriend niet in staat was alleen een levensschets over hem te schrijven, maar daarvoor de hulp moest inroepen van Slanghen's oudere broer Karel uit Hoensbroek. Dit heeft echter voor ons het grote voordeel, dat het berichten zijn uit de eerste hand. Een klein feit kan ons deze karaktertrek van Slanghen illustreren. In het begin van dit artikel hebben wij een zekere Thomas Slanghen genoemd en het vermoeden geuit, dat hij familie zou zijn geweest van de burgemeester, die hem in zijn boek vermeldt. Slanghen zelf zegt niets omtrent eventuele relaties. Zijn tijdgenoten Habets en Quix lieten echter nooit zo'n gelegenheid voorbijgaan, zonder in een noot even te vermelden of en in hoeverre er familierelaties bestonden. Daarvan zouden verscheiden voorbeelden aan te halen zijn.

De burgemeester is eerst op heel late leeftijd gehuwd, toen hij reeds over de vijftig was; dit huwelijk is kinderloos gebleven¹⁰⁾. Toen Egidius zijn einde voelde naderen liet hij op 4 October 1882, te zijnen huize, door notaris Cremers een testament opmaken. Aangezien wij hieruit kunnen besluiten, dat de burgemeester geen onbemiddeld man was, willen wij er een en ander uit aanhalen. Aan zijn wettige erfgenamen liet hij alle bouwland, hooiland, weiland en woonhuis met tuinen en boomgaard. Aan de kerkfabriek te Hoensbroek schonk hij vier bouwlanden, twee huizen met tuinen en enkele grond, verder de schuldobligaties van inwoners te Schinnen, Klimmen, Merkelbeek en Hoensbroek, onder beding van een eeuwig jaargetijde te Hoensbroek en het uitreiken van 180 kg. roggebrood aan de armen van het dorp, bij die gelegenheid. Verder stichtte hij een studiebeurs van 6000 gulden voor begaafde jongelingen uit Hoensbroek. Het heeft nog wel even geduurd voordat deze laatste stichting tot haar recht kwam, maar uiteindelijk is bij vonnis van 17 December 1889 het kapitaal aan de bestuurders der

beurs toegewezen. De burgemeester stierf op 12 October 1882 en werd volgens zijn wens bij de toren der (oude) kerk begraven. Van zijn graf is thans geen spoor meer te bekennen en men weet niet eens meer de juiste plaats. Hoensbroek houdt Slanghen's nagedachtenis in ere door een straat die naar hem genoemd is; en in de raadszaal op het gemeentehuis vindt men zijn portret (zie de foto bij dit artikel).

De publicaties van Egidius Slanghen zijn (afgezien van het genoemde werkje over de plichten van een dorpsburgemeester) alle van geschiedkundige aard en handelen over onderwerpen uit de geschiedenis van de provincie Limburg. In chronologische volgorde zijn het :

1) *Het Markgraafschap Hoensbroeck, gevolgd door geschiedkundige aantekeningen over het voormalig Land van Valkenburg*, Maastricht 1859. Het geeft een beschrijving van de gemeente en de voormalige heerlijkheid, de familie van Hoensbroech. Verder enkele hoofdstukken over Ter Weyer, Laer en Vaesrade. Dit is het voornaamste werk van Slanghen en voor het bestuderen van Hoensbroeks verleden onmisbaar; tegenwoordig is het echter uiterst zeldzaam en moeilijk te krijgen. Nu na een eeuw is voor ons ook interessant de lijst van intekenaren, die achterin is bijgevoegd. Men vindt daar vele personen uit Heerlen en omgeving, onder andere burgemeester Jaegers.

2) *Bijdragen tot de geschiedenis van het tegenwoordig hertogdom Limburg*, deel I Sittard 1865; deel II Roermond 1878. Het eerste deel bevat een vijftal studies over het Land van Valkenburg, het Land van Horne, Limburgse schepen- en gemeente-zegels; dit laatste met wapens door Slanghen zelf gesneden. Het tweede deel bevat overdrukken van studies die reeds verschenen waren in deel XV en XVI van de *Publications*. Zij handelen over de Landen van Horn, Thorn, Kessel, Krickenbeck, Wijlre, Gulpen en Valkenburg.

3) In de *Publications* kan men verder nog enkele bijdragen vinden, o.a. over de hof te Asselt (deel VI) en verschillende steden en dorpen van Limburg (deel IX). Daarvoor raadplege men het *Register* van Dr A. Kessen (Maastricht 1940), p. 67—68.

4) Tenslotte zijn er nog een aantal kleine opstellen te vinden in de twee eerste jaargangen van de *Maasgouw*, die in 1879 begon te verschijnen.

fr C. DAMEN, O.S.B.

NOTEN.

- 1) Over Egidius Slanghen vonden wij slechts een necrologie van zijn verwant en tijdgenoot Jos. Habets in de *Levensberichten van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, Jaargang 1882—3, pag. 142—150. Deze schets is ook te vinden in de *Publications*, t. XX (1883) pag. 484—490, zonder de „inleiding”, waarin nochtans enkele interessante opmerkingen staan. Verder een klein artikel van A. J. Toussaint in het mijnblad *Steenkool*, November 1952, dat wel gebaseerd is op het vorige. Tenslotte ben ik oprechte dank verschul-

digd aan de Edelachtbare Heer J. H. Martin, burgemeester van Hoensbroek en niet minder aan de gemeente-secretaris de Heer A. Peeters, die mij welwillend vele officiële gegevens over Slanghen verschaft hebben. Aan de hand van deze gegevens zal het ons mogelijk zijn Habets op enkele punten aan te vullen of te corrigeren.

- 2) Aldus de officiële gegevens. Habets geeft 23 Augustus. In de huwelijksacte van Slanghen, opgemaakt te Heerlen op 4 September 1874, staat te lezen: oud 53 jaar, geb. 23 October 1820. Zie verder noot 10.
- 3) Zie Slanghen, *Het Markgraafschap Hoensbroeck* (pag. 45). Daar de acte van benoeming de enige was, die in Slanghen's tijd nog voorhanden was, vermoeden wij dat zij tot het persoonlijk familiebezit van de burgemeester behoorde en dat het hier gaat om een directe voorvader of naaste verwant.
- 4) Zie hiervoor *Publications*, t. XVIII, p. 223. Slanghen zelf publiceerde hierover in de *Journal du Limbourg* te Maastricht.
- 5) Officiële gegevens van de heer Peeters. Hiermee zal men dus Habets (en Toussaint) moeten corrigeren, die de benoeming in 1857 plaatst.
- 6) De beschrijving ervan vindt men in J. M. H. Eversen en J. L. Meulleners *De Limburgsche gemeentewapens*, Maastricht 1900 (overdruk uit de *Publications*, t. XXXV, p. 202. Volgens dit werk en de Heer Peeters werd het wapen verleend bij K.B. van 17 Aug. 1858. Slanghen zelf, *Markgraafschap*, p. 47, zegt dat het verleend werd op 14 Juni van dat jaar.
- 7) Zie enkele reproducties bij het artikel van Toussaint, alwaar men ook een „zelfportret” vindt. Verder herinner ik mij dat de vroegere archivaris van Heerlen, P. Peters, mij eens een zeer fijn en rijk bewerkt handvat getoond heeft, dat moest dienen voor een raam. Ook vertelde hij mij toen dat hij nog enigermate familie van Slanghen was.
- 8) Dit portret bevindt zich nog op het gemeentehuis van Hoensbroek.
- 9) Een goed voorbeeld hiervan is de reproductie van de grafsteen van Wolter van Hoensbroeck-Guel, die een hele pagina beslaat in het *Markgraafschap*, tussen pag. 176 en 177.
- 10) Slanghen's echtgenote heette Catharina Hubertina Franck. Zij was geboren te Schaesberg op 10 Juli 1841, als dochter van Werner Josef Franck en Maria Sophia Mechtildis Borghans, landbouwers. Vóór haar huwelijk woonde zij te Heerlen en was er „modemaakster”. Op 4 September 1874 huwde zij met de burgemeester van Hoensbroek. In 1887 vertrok zij naar Roermond en vandaar in 1889 naar Kerkrade. Zij overleed aldaar op 9 Juni 1894 in het Elisabethstift, waarvan een harer zusters destijds overste was. Deze gegevens hebben wij aldus bijeenverzameld uit de Burg. Stand van Heerlen, Hoensbroek, Roermond en vooral van Kerkrade. Uit deze laatste bleek dat men de voornamen meermalen verward heeft met die van een zuster van de weduwe Slanghen. Wij danken de Heer Burgemeester van Kerkrade oprecht voor zijn uitvoerige inlichtingen hieromtrent.

ERRATUM.

In te lassen : 5de afl. 1953 blz. 108 : 1914 Schin-op-Geul—Heerlen.
~~aantal van deze personen uit niet Limburgse of vreemde ouders zijn~~

(ontdekking)

van prae-historische graven te nieuwenhagen in 1840

Thans weten we, dat de heide tussen Nieuwenhagen en Brunssum een belangrijk gebied is voor de prae-historie. In het volgend bericht ^{*)}, dat de burgemeester van Nieuwenhagen aan de Commissaris des Konings te Maastricht zond, wordt voor het eerst gewag gemaakt van oudheidkundige vondsten in dat gebied.

Nieuwenhagen, 24 Juni 1840.

Aan de Heer Commissaris.

Ik haast mij UEd. Gestrenge Heer Commissaris te berichten (over) een wondere werk, hetwelk tot voorschijn gekomen is in de gemeente Heijden van Nieuwenhagen, omtrent een half uur van Nieuwenhagen gelegen. Daar in het vorige jaar gemeente heijden zijn verkocht worden en na diens jaar zijn bewerkt worden om dennen te zayen, hebben zelve werklieden uit de grond gehaalt arde potten, dewelke inhebbende swarten santgront gemeliert (vermengd) mit beeneknooken. Soo het algemeen gerugt gaat, zoude dit voortspruiten van uit den ouden Heijdensche tijd, terwijl de overledene in die tijd verbrant worden en de assen en knooken in eene pot gedaan en dus in de arden begraven worden zijn.

Waarmede hebbe ik de Eer Uw Gestrenge Heer met alle hoogagting te salueren.

De Burgemeester.

De commissaris heeft blijkbaar met belangstelling van dit bericht kennis genomen en om nadere inlichtingen gevraagd. Dit blijkt uit het volgend schrijven van de burgemeester dd. 9 Juli 1840, dat luidt :

Tengevolge van Uw missieve van 29 Juli 1840 hebben wij de eer U te doen geworden twee potten, eene met eene ophebbende deczel (deksel) en eene zonder deczel, alsmede een klein potteken, dewelke ik in bijzijn van de secretaris en de veldwachter hebben uitgegraven in de

*) Uit aantekeningen over Nieuwenhagen van H. J. Spierts, Simpelveld.

gemeente heijden van Nieuwenhagen. Wat betreft de inhoud vermeld om de uitgehaalde potten zorgvuldig mit de zich daarin bevindende stoffen te bewaren en zulks tot nadere beschikking, wat betreft de wonderheden en de inhoud der stukken, zult Uwe Gestrenge uit deze potten kunnen ondervinden (opmaken), terwijl nog geene wondersaeken gevonden zijn geworden als (= dan) beene, knooken en santgront en zelf er weinig potten meer zich bevinde, denwelke in hun geheel zijn gelijk deze, dewelke wij koomen aan U te zenden. Bij dien we er wonderheden ontdekken, zullen wij dadelijk Uw kennis er van geven.

Met alle achting hebben wij de eer Uw te salueren

de Burgemeester.

Ook achtte de burgemeester zich verplicht de Officier van Justitie te Maastricht van de wondere vondst in kennis te stellen. Hij zal toch niet aan sporen van een misdrijf gedacht hebben?

Reeds op 20 Juni had de burgemeester de vindplaats bezocht met de secretaris Kochs, de heelmeeester Jägers uit Heerlen en de heer Giesen, gewezen ontvanger der Registratie te Heerlen en wonende te Nieuwenhagen. Ze vonden aldaar : „verscheidene sant- en steenhovels, dewelke geopend waren” en waar ze uitgehaald hebben : „twee arden potten, waarvan een hun verongelukt en stuk gegaan is”. Daarin bevonden zich : „swart sand vermengt met beenderen en een art (soort) van Bluskorben”. (Wat kan daarmee bedoeld zijn? Misschien is 't woord Bluskorlen en is er houtas mee bedoeld.)

De „wondere” vondsten, die gedaan werden in de „Arenschlak”, een vlak terrein in de overigens heuvelachtige heide, gaven aanleiding tot een ware schatgraverij in de heide, toen belangstelling bleek te bestaan voor de urnen, die voor een goede prijs te verkopen waren. Bewoners van Nieuwenhagen vonden een aardige bijverdienste in de handel met de urnen, die ze uit de tumuli haalden en te Aken verkochten.

Veel prae-historisch materiaal is daardoor voor de wetenschap verloren gegaan.

J. J. JONGEN.

OVERTREDING DER DRANKWET 300 JAAR GELEDEN.

Den H. Lt. Vooght claegere ende Jan Essers beclaegde.

Den H. Claegere alsoo Jan Essers, beclaeghde, in gebreeke is gebleven jaer ende dagh herwärts den keur meester te roepen om sijn bier te keuren, niettegenstaende (hij) alle drije weecken een ganschen gebrouw vertiert, soo concludeert den H. Claegere (dat Essers voorn.) sal worden gecondemneert in een amende (veroordeeld in een boete) van vijff en twinticht goutguldens cum expensis.

(Rolle van civile saecken deser Hoofdbancke Heerle, L.v.O. 1917, Gemeentearchief Heerlen.)

JO HORST.

heerlens BEVOLKING

(vanaf het BEGIN DER VORIGE EEUW)

(Vervolg)

NATIONALITEIT EN HERKOMST

De bevolking is naar nationaliteit als volgt te verdelen :

Datum	Bevolkings-		Aantal		Vreemdelingen in :	
	cijfer	Neder-landers	Vreemdelingen		Limburg	Rijk
31/12-1889	5350	5143	207 (3,87 ⁰ / ₀)		4,81%	1,08%
.. 1899	6312	5981	331 (5,24 ⁰ / ₀)		5,24%	1,04%
.. 1909	11021	—	—		6,71%	1,19%
.. 1920	32263	27317	4946 (15,33 ⁰ / ₀)		7,58%	1,63%
.. 1930	46917	36652	10265 (21,89 ⁰ / ₀)		10,70%	2,22%
.. 1939	50498	44980	5518 (10,93 ⁰ / ₀)		—	—
31/ 5-1947	56625	53235	3390 (5,98 ⁰ / ₀)		3,58%	1,08%
1/ 1-1950	60261	56516	3744 (6,21 ⁰ / ₀)		—	—

Uit bovenstaand overzicht blijkt, dat sinds de vestiging der mijnindustrie zich hoe langer hoe meer vreemdelingen in deze gemeente vestigden. Het hoogste percentage werd bereikt op 1-1-1931 n.l. 22,06. Deze toename, welke zowel absoluut als relatief viel te constateren, was voornamelijk het gevolg van de tewerkstelling van vreemde mijnwerkers. Dit waren in hoofdzaak Duitsers, maar later kwamen ook veel Joego-Slovenen, Polen, Tsjecho-Slowaken, Oostenrijkers, Belgen, Italianen en Hongaren. Procentueel werd het aantal vreemdelingen in Limburg in beduidende mate overtroffen. In de crisisjaren 1932—1939 verminderde het aantal vreemdelingen geleidelijk, doordat allereerst de vreemde mijnwerkers voor ontslag in aanmerking kwamen. Als gevolg van het vertrek van vele Duitsers had na beëindiging van de 2e wereldoorlog opnieuw een beduidende vermindering plaats. Dat het Duitse element tot dan toe verre de overhand had, tonen de volgende cijfers aan :

Datum	Vreemdelingen	Duitsers	Overige vreemdelingen
31/12-1921	5047 (15,10 ⁰ / ₀)	3323 (10,—%)	1724 (5,1%)
.. 1931	10722 (21,90 ⁰ / ₀)	6605 (13,50%)	4117 (8,4%)
.. 1936	7292 (14,50 ⁰ / ₀)	4017 (8,—%)	3275 (6,5%)
.. 1939	5518 (10,90 ⁰ / ₀)	2801 (5,50%)	2717 (5,4%)
31/ 5-1947	3390 (6,— ⁰ / ₀)	979 (1,70%)	2411 (4,3%)
1/ 1-1950	3744 (6,20 ⁰ / ₀)	986 (1,70%)	2758 (4,5%)

Het volgende overzicht toont duidelijk aan, dat Heerlen een verzamelplaats werd van allerlei nationaliteiten.

Aantal op 1 Jan. van:	1922	1928	1933	1940	1944	1948	1951
Nederlanders	28278	34458	39035	44980	48965	53257	57676
Duitsers	3323	5634	6605	2501) 2998	1036	974
Oostenrijkers	492	388	502	152		10	32
Belgen	580	568	518	426	430	499	417
Polen	332	497	1247	701	604	618	670
Italianen	90	125	246	281	283	288	287
Fransen	53	59	55	44	39	37	47
Tsjecho-Slowaken	31	39	274	139	91	50	25
Joego-Slovenen	36	181	713	428	331	232	231
Amerikanen	5	5	3	2	1	—	2
Luxemburgers	4	6	8	6	2	3	4
Engelsen	3	5	3	1	—	4	13
Zwitsers	2	3	7	1	2	4	3
Hongaren	20	89	253	150	62	48	46
Russen	12	8	21	6	5	14	11
Roemenen	6	10	15	6	6	—	—
Lithauers	—	2	2	—	—	1	1
Estlanders	—	—	2	4	—	—	—
Danzigers	—	—	—	4	—	—	1
Chinezen	—	—	—	—	1	2	1
Grieken	—	—	—	—	1	—	—
Letlanders	—	—	—	—	—	2	2
Onbekende nationaliteit	5	8	3	22	33	42	29
Zonder nationaliteit	53	140	235	344	329	713	752
Ned. Onderdanen	—	—	—	—	—	8	3
Totaal	33325	42225	49747	50498	54183	56868	61227

De grote toename van het aantal personen zonder nationaliteit na de jongste wereldoorlog staat in verband met twee feiten :

- het vrijwillig treden in vreemde krijgs- of staatsdienst van een aantal ingezetenen, waardoor dezen (en soms ook hun echtgenoten en kinderen) ingevolge art. 7, sub 4, der Wet op het Nederlanderschap en Ingezetenschap de Nederlandse nationaliteit verloren;
- door de werking van het KB van 17 November 1945 (Stbld. F 278), waardoor vreemde vrouwen, die met Nederlanders huwden, de vreemde nationaliteit verloren doch de Nederlandse niet verkregen (inmiddels is dit KB weer ingetrokken).

Hieronder vermelden wij nog enkele percentages van de vreemde arbeiders, werkzaam in de Limburgse mijnindustrie (naar de toestand op 31 December) :

1919 — 16,40%	1930 — 32,—%	1940 — 9,30%
1926 — 23,90%	1932 — 27,60%	1945 — 4,40%
1928 — 27,—%	1935 — 15,80%	1950 — 9,10%

Uit het vorenstaande blijkt wel, dat Heerlen een zeer gemengde bevolking heeft. Dit wordt bovendien nog bevestigd door een onderzoek naar de herkomst der ingezetenen (geboorteplaats).

Volks- telling	Bev. cijfer	Geboren in:									
		Heerlen		Andere gem. der prov.		Andere prov. des Rijks		Overzeese gebiedsdelen (e.g. voormalige)		Buiten- land	
			%		%		%		%		%
1859	4811	3445	71,61	1077	22,39	51	1,06	1	0,02	237	4,92
1869	4927	3503	71,10	1142	23,18	35	0,71	—	—	247	5,01
1879	5105	3608	70,68	1161	22,74	39	0,76	1	0,02	296	5,80
1889	5350	3646	68,15	1312	24,52	50	0,93	2	0,04	340	6,36
1899	6312	4030	63,85	1534	24,30	156	2,47	1	0,02	591	9,36
1920	32263	9362	29,02	6434	19,94	9047	28,04	25	0,08	7395	22,92
1930	46917	15554	33,13	10099	21,53	9221	19,67	63	0,13	11980	25,54
1947	56625	26736	47,21	13477	23,80	10134	17,90	219	0,39	6059	10,70

Door de ontwikkeling der mijnindustrie vestigden zich hier hoe langer hoe meer personen van elders, zodat de autochthone bevolking al spoedig een minderheid vormde. Waren tot de eeuwwisseling verreweg de meeste ingezetenen in Heerlen zelf geboren, vanaf omstreeks 1910 is dit niet meer het geval. Aangezien de mobiliteit der Heerlense bevolking sedert 1930 in beduidende mate is afgenomen, is nadien het percentage der in deze gemeente geboren en weer geleidelijk gestegen. Opmerkelijk is, dat in 1920 niet eens de helft der ingezetenen in Limburg geboren was.

Een vergelijking van het aantal in en buiten Limburg geboren personen geeft het volgende resultaat :

Volkstelling	in Limburg	buiten Limburg
1899	5564 — 88,15%	748 — 11,85%
1920	15796 — 48,96%	16467 — 51,04%
1930	25653 — 54,66%	21264 — 45,34%
1947	40213 — 71,01%	16412 — 28,99%

Opvallend is de grote stijging van laatstvermelde groep in de jaren 1920—1930.

Voorts trekt het de aandacht, dat in 1930 méér dan $\frac{1}{4}$ gedeelte der bevolking in het buitenland geboren was.

De aanmerkelijke vermindering in 1947 van het aantal in het buitenland geboren personen is een gevolg van het grote vertrek van vreemdelingen, speciaal Duitsers, na de jongste wereldoorlog.

Typerend is, dat in 1930 van de in het buitenland geboren de mannen de meerderheid hadden (n.l. 6316 m. en 5664 v.), terwijl deze in 1947 de minderheid vormden (n.l. 2561 m. en 3498 v.).

Het spreekt wel vanzelf, dat de in Limburg geboren slechts voor een gedeelte als „Limburgers” zijn te kwalificeren, daar immers een groot aantal van deze personen uit niet-Limburgers of vreemde ouders zijn geboren. Nationaliteit en geboorteplaats vallen niet altijd samen. De in Limburg geboren personen kunnen dan ook vaak niet tot de inheemse bevolking gerekend worden. Maar ook het omgekeerde kan zich voordoen n.l. wanneer de personen buiten Limburg of in het buitenland geboren zijn uit Limburgse ouders.

KERKELIJKE GEZINDTE.

Wat de indeling der bevolking naar de kerkelijke gezindte betreft, spreken de volgende cijfers voor zich zelf :

Volks- telling	R.K.		Prot.		Isr.		Zonder	Limburg				Rijk				
	°/o	°/o	°/o	°/o	°/o	°/o		°/o	R.K.	Prot.	Isr.	Zon- der	R.K.	Prot.	Isr.	Zon- der
1829	4024	97,20	84	2,—	32	0,80	—	—	97,80	1,69	0,49	0,02	38,99	59,11	1,78	0,12
1839	4206	97,—	86	2,—	44	1,—	—	—	96,65	2,75	0,56	0,04	38,48	59,58	1,83	0,11
1849	4404	97,—	72	1,60	63	1,40	—	—	97,13	2,25	0,62	—	38,15	59,82	1,92	0,01
1859	4815	97,30	68	1,40	66	1,30	—	—	96,94	2,43	0,63	—	37,14	60,86	1,93	0,07
1869	4807	97,60	57	1,10	63	1,30	—	—	97,72	1,66	0,61	0,01	36,53	61,49	1,90	0,08
1879	4989	97,70	33	0,70	80	1,60	3	—	98,01	1,40	0,56	0,03	35,86	61,70	2,04	0,31
1889	5260	98,30	49	0,90	40	0,80	1	—	98,—	1,48	0,46	0,06	35,39	61,08	2,15	1,48
1899	6152	97,40	109	1,80	51	0,80	—	—	98,06	1,50	0,40	0,04	35,07	60,63	2,04	2,26
1909	10003	90,70	911	8,30	41	0,40	66	0,60	97,64	1,92	0,29	0,15	35,02	58,20	1,81	4,97
1920	24472	75,90	6825	21,20	48	0,10	918	2,80	94,60	4,62	0,21	0,57	35,61	54,94	1,68	7,77
1930	37083	79,—	7816	16,70	79	0,20	1939	4,10	93,45	5,38	0,15	1,02	36,42	47,75	1,41	14,42
1947	47406	83,70	6891	12,20	66	0,10	2262	4,—	94,53	4,15	0,06	1,26	38,48	44,32	0,15	17,05

Uit vorenstaande cijfers blijkt :

- a. dat het aantal Katholieken tot het begin dezer eeuw steeds meer dan 97% van de bevolking bedroeg en dit percentage sterk daalde, doordat veel andersdenkenden uit de Noordelijke provincies naar de Mijnstreek kwamen. Het hoogtepunt van deze toevloed lag in de jaren 1917—1920 en 1924—1929. Het laagste percentage katholieken hadden we in 1927 (75,4%). Op 1 Januari 1951 bedroeg dit 83,9%.
- b. dat het aantal Protestanten vóór de vestiging der mijnindustrie slechts zeer gering was. Het bedroeg vóór 1900 nimmer meer dan 2% der bevolking. Hier ter plaatse waren destijds slechts enkele andersdenkende families gevestigd. Voor het overige waren het hoofdzakelijk uit het Noorden des lands afkomstige ambtenaren (belastingen, marechause e.d.). Opvallend is, dat het percentage vanaf 1927 steeds dalende is; wij hadden toen het hoogste percentage n.l. 22,8. Het aantal Protestanten varieerde in de jaren 1941—1951 tussen 7100 en 7600. Het hoogste absolute cijfer hadden we in het jaar 1929 n.l. 9467.
- c. dat het aantal Israëlieten slechts een kleine kern vormde, bestaande uit enkele oud-Heerlense families. Aandacht verdient, dat het aantal Israëlieten in de jaren 1933—1936 resp. bedroeg 148, 190, 162 en 173, zulks als gevolg van de vestiging van uit Duitsland gevluchte Joden (Jodenvervolging). Door de anti-joodse maatregelen van de Duitse bezetter daalde het aantal Joden in de jaren 1943—1945 tot onderscheidenlijk 24, 4 en 5. Na beëindiging van de oorlog steeg het cijfer weer tot 108.
- d. dat het aantal der personen, niet behorende tot enig kerkgenootschap vanaf 1920 in sterke mate is gestegen. Hier zij opgemerkt, dat bij de volkstellingen van 1920, 1930 en 1947 een niet-gering aantal personen, dat in het bevolkingsregister stond vermeld als Protestant, verklaarde tot geen kerkgenootschap te behoren. Verandering van godsdienst wordt door de ingezetenen ter wijziging van het bevolkingsregister maar hoogst zelden opgegeven. Zodanige verandering komt wel tot uiting bij de volkstellingen. Zo zien we, dat bij de volkstelling van 1920 het aantal personen, dat verklaarde tot geen kerkgenootschap te behoren steeg van 271 (cijfer van 1919) tot 918 (van 0,9 tot 2,8%); in 1930 van 687 (cijfer van 1929) tot 1939 (van 1,5 tot 4,1%) en in 1947 van 1687 op (cijfer 1-1-47) tot 2262 (cijfer op 31-5-47) ofwel van 2,9 tot 4%.

Het volgende overzicht illustreert wel de verscheidenheid der godsdienstige gezindten van de Heerlense bevolking :

Kerkgenootschap	1 Jan. 1910	31 Dec. 1920	31 Dec. 1935	31 Dec. 1940	31 Dec. 1950
R.K.	10003	24472	40476	42490	51393
Ned. Herv.	348	4312	4268	4496	5506
Ev. Luth.	464	1096	905	859	358
Duits Ev. Gem.	—	—	597	290	49
Ger. Kerk	43	668	763	756	835
Herst. Ap. Zendinggem. i.d. Eenh. d. Ap.	—	—	302	238	346
Doopsgezind	2	63	88	108	144
Baptisten	—	—	38	40	97
Chr. Geref.	31	115	75	53	67
Remonstrant	5	18	25	28	35
Evang. Gem.	—	—	75	66	18
Gem. d. Herst. Ap. Zendingkerk	—	—	28	66	61
Gem. v. Ged. Christ.	—	—	41	40	42
Zevendedags-Adventisten	—	—	47	37	33
Leger des Heils	—	—	34	31	52
Waalse Gem.	1	17	3	5	3
Geref. Gem.	—	—	45	—	56
Oud Kath.	—	8	4	2	3
Hersteld Ev. Luth.	—	6	12	8	10
Vrij Ev. Gem.	—	—	10	3	8
Israëliet	41	48	169	119	61
Andere Kergenootschappen	17	522	60	60	27
Zonder	66	918	1663	1512	2023
Totaal	11021	32263	49728	51307	61227

J. TH. JANSSEN.

De Heerlenaar martinus klingen

44E ABT VAN BRAUWEILER

Tijdens de excursie naar Keulen en Brauweiler in April j.l. hebben de deelnemers in de sacristie van de abdijkerk te Brauweiler een schilderij kunnen bewonderen, voorstellend *de Heerlenaar Martinus Klingen, 44e abt van die abdi.* Over deze abt vonden wij een kleine notitie in het derde deel van de *Gallia Christiana* (col. 765). Gezien de ernst welke de

auteurs van dit werk bij de samenstelling ervan aan de dag hebben gelegd en de korte tijdsafstand (het verscheen ongeveer dertig jaar na de dood van de genoemde abt) kunnen wij dit bericht als volkomen betrouwbaar aanvaarden. Martinus Klingen dan was afkomstig uit *Herlen* en dus *Falcburgensis*, volgens de begrippen van die tijd. Hij moet omstreeks 1628 geboren zijn. Hij zal zijn ingetreden te Brauweiler, al verbleef hij later een tijd in het klooster van Erfurt. Achtereenvolgens bekleedde hij het ambt van Lector, superior en novicen-meester; ook was hij verscheiden jaren pastoor te Widerstorff. Op 15 Maart 1672 werd hij eenstemmig tot abt van Brauweiler gekozen. Hij muntte uit door een godvruchtig leven en een grote liefde voor de studies. Daarbij had hij een bijzondere devotie voor de H. Maagd en de H. Joseph. Voorts kwam hij krachtig op voor de rechten van zijn abdij, als dit nodig was. Brauweiler hoorde reeds sinds 1469 tot de grote Noordduitse Benedictijne Congregatie of Unie van Bursfeld, waartoe vóór de Hervorming ook een aantal Nederlandse kloosters behoord hebben. Deze Congregatie, gesticht in het midden der vijftiende eeuw, heeft tot aan de gewelddadige opheffing in 1802 steeds een fris en gezond monastiek leven weten te bewaren. Een machtig middel daartoe waren de geregelde kapittels. Aanvankelijk kwamen de abten van alle kloosters, die bij de Unie waren aangesloten, elk jaar bijeen in een van te voren aangewezen abdij. Toen het aantal kloosters steeds groter werd en dientengevolge de afstanden vaak ook zeer groot waren, werd er besloten het kapittel elke twee jaar te houden. Deze beslissing is genomen in 1670, juist twee jaren voor de keuze van Abt Martin Klingen. Over deze kapittels bezitten wij een voortreffelijke studie van Dom Paulus Volk van Maria Laach (Münster, 1928) waaraan wij het volgende ontleen (p. 39 en vlg.) : Van 30 Augustus tot en met 2 September 1676 had er een Generaal Kapittel plaats in de abdij van Werden aan de Ruhr; onder de aanwezigen bevond zich ook abt Martin Klingen van Brauweiler. Op het kapittel van 1678 (te Corvey) was hij zelfs medepresident. Als zodanig moest hij met een tweede medepresident het hele kapittel voorbereiden, organiseren en alle ingekomen stukken onderzoeken. Op het kapittel van 1680 (te Maria Laach) was hij weer gewoon deelnemend lid; op dat van 1683 (te Glabach) fungeerde hij als secretaris en moest dus alle stukken mede-ondertekenen. In 1685 (te Werden) viel hem de eer te beurt de derde dag de plechtige H. Mis te celebreren, zoals dat gebruikelijk was. Op het kapittel van 1687 (te Trier) was Abt Martin niet aanwezig; de reden daarvan is niet bekend. Op het kapittel van 1690 (te Deutz) was hij weer aanwezig, maar op dat van 1692 (te Abdinghof) vinden wij hem niet vermeld, hoewel hij toen nog in leven was. Het volgende kapittel had eerst plaats in 1696 te Keulen en daar vinden wij Martin's opvolger Abt Alexander van Brauweiler. Abt Martin overleed te Keulen op 21 Maart 1693 „in Vigilia Paschae”, tengevolge van een plotselinge aanval van catarrhe, in de leeftijd van 65 jaar. Hij werd in de abdijkerk van Brauweiler begraven, voor het altaar van Sint Antonius.

Martinus CLINGEN werd gedoopt te Heerlen 29 Juni 1628 als zoon van Wilhelmus CLINGEN × Anna STALLENBERGH. Doopgetuigen waren : Wilhelmus SCHULS en Elizabet SCHILS.

Wilhelmus CLINGEN, vader van Martinus, was de zoon van Claes CLINGEN × Igen RENTMEESTER en werd gedoopt te Heerlen 9 Juni 1591. Doopgetuigen waren : Peter VIGEN der Alde en Catarina KEUFFEN.

Een oom van Martinus CLINGEN, Dionijsius CLINGEN, was pastoor te Eijgelshoven. (L.v.O. 2062.)

In het Rechenbuch van der Kirchen von Herlo (1589—1629), waarvan een copie in het gemeentelijk archief van Heerlen berust, komen de volgende aantekeningen betrekking hebbend op de vader van Martinus voor :

69. Item het jaer 1624 dwelck Willem CLINGEN heeft bedient voer Jacob RITZEN is het vat roggen geslagen ad XXIIII st. ende die havere naer advenant te wetene XI st. Aldus gedaen overmits schoutet ende schepenen den 17 9bris 1625.

Item in het jaer 1625 dwelck Willem CLINGEN heeft bedient voer Heijn RUIJMKENS is het vat roggen geslaegen ad 29 st. ende die havere naer advenant ad 14½ st.

Item het jaer 1626 dwelck Willem CLINGEN heeft bedient voer Henrijk CLOOTEN tot Bensenrade is het vat roggen geslaegen ad 24 st. Ende die havere naer advenant ad 12 st.

Item het jaer 1627 dwelck Willem CLINGEN heeft bedient voer Frederijck KETELERS is het vat roggen geslagen ad 25 st. ende die havere ad 12½ st.

Item het jaer 1628 dwelck Willem CLINGEN heeft bedient voer Thijs WOLFFS is het vat roggen geslagen ad 25 st. ende die havere ad 12½ st.

Hieruit valt af te leiden, dat Willem CLINGEN het ambt van kerkmeester heeft bekleed.

Martinus CLINGEN stamde uit een vooraanstaande welgestelde Heerlense familie.

Zulks blijkt wel uit het feit, dat de prelaat van Brauweiler aan Thomas BOTTERWECHS × Christina MEIJERS de destijds aanzienlijke som van 1000 pattacons of 4000 guldens leende. Deze stelde daarvoor tot onderpand zijn huis en hof genaamd het GJRENLOOCK, gelegen te Welten met de huiswei en tuin daarachter ter oppervlakte van 345 kleine roeden, alsmede 116 kleine roeden land.

Toen dit kapitaal met de achterstallige rente na het overlijden van Martin CLINGEN werd opgeëist en de schuldenaar blijkbaar niet tot betaling bij machte was, werd het onderpand op 14 April 1694 gerechte-

lijk verkocht. Koper was de schatheffer der Hoofdbank Heerlen, Gerhard DAUTZENBERG × Ida RIETRAET voor de som van 1100 gulden. (L.v.O. 2031, blz. 31.)

C. DAMEN, O.S.B.
W. LINDELAUF.

historische chroniek

ARCHAEOLOGISCH RESSORT HEERLEN.

Opgraving van de overblijfselen van een groot romeins landbouwbedrijf te Voerendaal. Kort geleden zijn de resultaten gepubliceerd van het uitgebreide onderzoek, dat door enige geslachten van archaeologen is ingesteld naar de oudheidkundige bodemvondsten die zich nabij *Ten Hove* onder Voerendaal bevinden. Reeds Habets' speurend oog was in de vorige eeuw op dit object van vroegere menselijke bewoning gevallen. Zijn spade-onderzoek in 1892/93 leidde tot de conclusie, dat we te doen zouden hebben met een landhuis van meer dan normale afmetingen, waarvan de bewoning stellig in de 2e eeuw n. Chr. moet gedateerd worden. Zijn opvatting ging hierbij vooral uit naar het luxueuse bouwtype zoals dat van de Romeinen bekend is, waarbij men dan onwillekeurig denkt aan het voorname landhuis nabij de Plasmolen (Noord-Limburg).

Een volgend geslacht van archaeologen, met name W. Goossens en J. Holwerda, hebben zich rond de dertiger jaren met dit vraagstuk bezig gehouden. De economiegebouwen op de oostelijke vleugel werden toen onderzocht.

Gedurende de jaren 1947—1950 heeft Dr. W. C. Braat, conservator aan het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, opnieuw een oriënterend onderzoek ter plaatse gedaan, waarbij hij zich kon laten gidsen door de plattegrondschetsen van zijn voorgangers.

In een uitvoerig betoog heeft de Heer Braat thans zijn bevindingen gerapporteerd, verschenen in de „Oudheidkundige Mededelingen” van voornoemde Museuminstelling, te Leiden, 1953. Nieuwe reeks XXXIV. Het voert ons te ver zijn bouwtechnische bevindingen en inventarislijst van de opgegraven voorwerpen hier te gaan analyseren. Samenvattend blijkt deze plaats bewoond geweest te zijn door een van afkomst zeer vermoedelijke Gallo-romein, vanaf het einde 1e eeuw tot \pm 250. De man en zijn kinderen hebben goed „geboerd” : van de vrij eenvoudige behuizing der 1e eeuw is het woonhuis na afbraak, nieuwbouw en verdere uitbouw met inbegrip van een familie-badgebouwtje + graansilo en andere economie-gedeelten uitgegroeid tot een respectabel wooncomplex met een frontbreedte van liefst ongeveer 190 m., zich uitstrek-

kend van Oost naar West. Klaarblijkelijk streefde de bewoner hierbij naar symmetrie en monumentaliteit. Een en ander heeft de Heer Braat met zeer suggestieve plattegrondtekeningen en foto's voor de lezer verlevendigd. Bij wijze van uitzondering maak ik speciale vermelding van de toegepaste methode om de kelder vochtvrij te maken, omdat een soortgelijke buitenmuur-bewerking anno 1952 is geconstateerd bij het blootleggen van een kelderfundament, gelegen op de hoek Schoolstraat—Coriovallumstraat (westelijke kant). De hierop betrekking hebbende foto geeft hiervan een duidelijk beeld.

Terwijl de bewoning op het platteland over het algemeen gekenmerkt wordt door een ontvolgingsproces vanaf het eerste kwart der IIIe eeuw, blijven, aldus de Heer Braat, de stedse nederzettingen in ons land vrijwel volkomen geromaniseerd. Hierbij denkt hij aan de eerste plaats aan Nijmegen, maar ook aan Coriovallum (Heerlen) en Kuijck (Ceulum).

Wij adviseren iedere belangstellende kennis te nemen van deze voor ons vroege streekhistorie uitermate merkwaardige publicatie.

ROMEINSE VONDSTEN TE HEERLEN — CENTRUM

In de tweede helft van October j.l. zijn nabij de hoek Kap. Berixstraat—Nobelstraat tijdens het verrichten van grondwerken oudheidkundige bodemsporen te voorschijn gekomen, die zeer vermoedelijk op romeinse bewoning duiden in deze Zuid-Oostelijke sector van Coriovallum. Ook de losse vondsten zoals fragmenten van dakpannen en allerlei aardewerk (keukengerei) gaven hiervan een beeld. Van de terra sigillata vermelden we versierde en gladwandige stukken. Tot de leesbare fabrikantenstempels behoorden die van *Pridianus* en *Catusvilis*. Tijdrekenkundig bevinden we ons weer in de periode van het laatste kwart der Ie eeuw tot in de IIIe eeuw.

De *Bond Heemschut*, commissie Stad en Dorp, verzoekt ons Uw aandacht te vragen voor zijn hernieuwde activiteit in de provincie Limburg. Deze commissie beoogt het voorkomen van schending of sloop van bestaand oud stede- en dorpschoon. Het is hierbij allerminst de bedoeling een remmende invloed uit te oefenen doch slechts te bevorderen, dat een zo groot mogelijke harmonie bereikt zal worden tussen het goede, dat er reeds is en het betere, dat nog komen zal. Voorzitter van onze provinciale commissie is prof. dr. J. J. M. Timmers; als secretaris fungeert dhr. C. A. Huygen, Bergerstraat 125 te Scharn-Heer (tel. 6405). Men kan zich tot deze Heren en tot ondergetekende richten voor het melden van gevallen, waar een bedreiging als vorenbedoeld aanwezig is.

L. VAN HOMMERICH.